

משמעותה המשפטית של הכתובה

נטלי ברדוגו, עו"ד*¹

התחייבות, שילמת. התחייבות החתן לכלה במסגרת הכתובה ניתנת לאכיפה, ואינה סמלית בלבד.

האהבה באוויר, החתן נרגש, הכלה סמוקה והרב... (זה כבר סיפור בפני עצמו). אין ספק כי אחד מרגעי השיא בחתונה הוא החופה. וכן, גם הקראת הכתובה; מסמך הכתוב בארמית, אותו קורא הרב, ושעליו החתן חותם ממש לפני הרגע המרגש בחייו. במאמר זה נסביר מהי כתובה, נסקור את הזכויות המשפטיות הצומחות ממנה ומשמעותן, וכן נביא את הנימוקים להצטמקותם של דמי הכתובה.

1. הכתובה מהי?

הכתובה-הכל כתוב בה. עוד מימי קדם הבינו חז"ל את מה שנוטים כיום לשכוח, ברגעי האופוריה של החתונה - האהבה לבדה אינה מספיקה, ויש צורך להבטיח את מערכת היחסים ועתידה בהסכם. לפיכך, הותקנה הכתובה המהווה הסכם טרום נישואין ושטר חוב לכל דבר ועניין של האיש כלפי אשתו. החתן חותם על הכתובה לפני טקס החופה, בפני שני עדים, לאחר שתנאיה הובהרו לו ע"י הרב, ומוסר אותה לכלה. הקראת הכתובה נעשית במעמד החופה בפני האורחים, ומפרידה בין טקס הקידושין לנישואים.

2. החובות המוטלות על הבעל על פי הכתובה

על פי ההלכה היהודית נישואין ללא כתובה אסורים² והחובה לערוך כתובה היא מוחלטת ואינה ניתנת להתנאה³. הכתובה מונה את חובות האיש כלפי אשתו במהלך הנישואים, ובסיומם - במות הבעל או בגירושי הצדדים. על פי הכתובה חייב הבעל במהלך הנישואים לכבד ולהוקיר את אשתו, לדאוג למזונותיה, לפרנסתה, לבגדיה, לחיות עמה חיי אישות ואפילו לא לצאת מן הארץ ללא רשותה. חובת הבעל במזונות אשתו כל עוד הם נשואים נגזרת מן הכתובה⁴. בסיום הנישואין חייב הבעל על פי הכתובה לשלם לאשתו את הסכום הנקוב בה.

חשוב להבין שדמי הכתובה מורכבים מארבעה סוגי חיובים שונים: (i) עיקר כתובה, (ii) תוספת כתובה, (iii) נדוניה, ו(iv) תוספת נדוניה – מושגים אותם נבאר בהמשך. חיובים אלה מוטלים על הבעל, ובמותו- על העיזבון, או על יורשיו. במות הבעל, הופכת האלמנה מכח התחייבות הבעל

¹ נטלי ברדוגו הינה עורכת-דין המתמחה בתחום המעמד האישי ויישוב סכסוכים; ליצירת קשר:

Natalibar2004@yahoo.com

מאמר זה מהווה מידע כללי בלבד שאינו מחייב, ואין בו כדי להוות תחליף לייעוץ וא/או חוות דעת משפטיים.

² שולחן ערוך, אבן העזר ס"ו, א

³ א' רוזן-צבי, יחסי ממון בין בני זוג (תשמ"ח) 325.

⁴ בע"מ 9692/02 פלונית נ' פלוני, תק-על 2007 (3), 2883.

בכתובה לנושה של העיזבון וזוכה בזכות קדימה על יתר הנושים⁵. הזכויות אותן מקימה הכתובה על פי הדין העברי הוכרו בחוק האזרחי הישראלי וזכו לעיגון בחוק הירושה⁶ ובחוק יחסי ממון⁷.

3. **הרקע להתקנת הכתובה**

הכתובה היא מוסד יהודי עתיק, ומקורותיה קדומים (לדעת רש"י קיים מוסד הכתובה עוד מימי אברהם אבינו ושרה אימנו)⁸. בזמנים בהם תוקנה הכתובה הייתה נהוגה חלוקת התפקידים המגדרית המסורתית; האיש, אחראי לצרכי הפרנסה; האישה, אחראית לניהולו של הבית ולטיפול בילדים. כתוצאה מכך סבלה האישה מיכולת השתכרות מוגבלת. בנוסף, על פי ההלכה היהודית, מאחר והאישה הופכת עם הנישואים לקניינו של הבעל (מה שרוב הנשים לא יודעות!), הנכסים שמביאה עמה האישה לנישואים עוברים לניהולו של האיש ואילו פירות עבודתה וההכנסות המופקות מנכסיה ("פירות נכסי מלוג") עוברים לבעלותו. כל זה מוביל למסקנה פשוטה; ללא כתובה יכלה האישה לצאת מן הנישואים ענייה כש"כותנתה על עורה". חז"ל רצו למנוע מצב בו בשל עונייה תצטרך האישה, בלית ברירה, לחזר אחר הפתחים. מסיבה זו ואחרות התקינו את הכתובה שנועדה להבטיח לאישה סכום כסף שיש בו לשקף פרנסתה, כסותה ומזונותיה למשך שנה - עד שתמצא בעל חדש שידאג לצרכיה. הסכום אותו מקבלת האישה מן כתובה, מהווה מעין "מצנח", הנותן לאישה מרווח נשימה ומפיג את חרדתה מפני עוני ונפילה למעמסה על הקהילה בשנה שלאחר סיום הנישואים.

4. **מטרות הכתובה**

אחת ממטרות הכתובה כאמור היא להבטיח לאישה ביטחון כלכלי בסיום הנישואים, לאחר הפירוד או ההתאלמנות. בכך, מגשימה הכתובה מטרה נוספת - הקלה על נישואיה מחדש של האישה "כדי שיהיו הכל קופצין עליה לישאנה" (תלמוד ירושלמי כתובות פ"ט ה"ז). מעל הכל, מטרתה העיקרית של הכתובה היא חיזוק מוסד הנישואין. החתן, שמודע לעובדה כי אם יתגרש יישא בסכום לו התחייב בכתובה (סכום המשקף את פרנסתה, כסותה, ומזונותיה של האישה למשך שנה כאמור) ישקול צעדיו, טרם נקיטה בהליכי גירושים ואשתו "לא תהא קלה בעיניו להוציאה" (תלמוד בבלי כתובות, נ"ד ע"א). המסקנה המתבקשת היא כי על הכתובה לשקף סכום מרתיע ומשמעותי.

5. **לשון הכתובה**

הכתובה כתובה בשפה הארמית, שהייתה מקובלת בתקופת חיבורה והיא מתייחסת למטבעות כסף ולמנהגי חתונה מסורתיים. להלן תרגום כתובה בנוסח אשכנז: "אנו מעידים איך החתן המהולל (פלוני בן פלוני) (שמו ושם הוריו) אמר לבחורה יפה זו מרת (פלונית בת פלוני) (שם הכלה ואביה) היי לי לאישה כדת משה וישראל ואני ברצון ובעזרת השם

⁵ תע (ת"א) 2560/99 שלום עמר הלוי נ' כנרת עמר הלוי, תק-מש 2001(2), 174 (ניתן ביום 25.07.01)

⁶ חוק הירושה התשכ"ה-1965 (להלן: "חוק הירושה")

⁷ חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973 (להלן: "חוק יחסי ממון")

⁸ בע"מ 9692/02 פלונית נ' פלוני, תק-על 2007(3), 2883

אכבד ואוקיר ואזון ואפרנס ואכסה אותך (בבגדים) כדרך בני ישראל המכבדים ומוקירים וזנים ומפרנסים ומכלכלים ומכסים את נשותיהן כראוי. ואתן לך מוהר בתוליך מאתניים זו הראויים לך ומזונותיך ובגדיך וסיפוק צרכיך ולחיות עמך חיי משפחה כדרך כל הארץ. והסכימה מרת (שם הכלה ואביה) בחורה ותהי לו לאישה. וזאת הנדוניה שהכניסה לו בין בכסף, בין בזהב בין בתכשיטים בבגדים ובכלי הדירה הכל קיבל עליו החתן המהולל (פלוגי בן פלוגי) (שם החתן ואביו) חתן זה במאה זקוקים כסף צרוף והסכים חתן זה והוסיף לה משלו עוד סך מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן, סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף. ועוד הכניסה לו סך מסוים והוסיף לה החתן כנגדן שליש העולה לסך מסוים, סך הכל כתובה זו נדוניה זו ותוספת זו עולים לסך מאתיים זו ועוד (כותבים הסכום או סך מסוים) מלבד כל בגדיה, תכשיטה וחפציה השייכים לה. (התנאים שהותנו ביניהם שרירין וקיימים ואלו הם מעשי ידיה לו מזונה וכסותה ולכל צרכיו עליו הירושה וכל משפטי הכתובה כמנהג אשכנז ועפ"י תקנת שו"מ ולא יישא ולא יקדש שום אישה אחרת עליה בחייה כתקון רגמ"ה ז"ל ולא ימכור ולא ימשכן שום חפץ מחפציה כל אחד ברשותה וברצונה הגמור, ולא יפתנה ולא יסיתנה שתמחול לו סכי כתובתא לא כולה ולא מקצתה ולא שום תנאי מתנאי הכתובה ואם תמחל הרי המחילה הזאת בטלה עכשיו כחרס נשבר וכדבר שאין בו ממש).

וגם אמר החתן המהולל (שם החתן ואביו) חתן זה אחריות שטר כתובה זו, נדוניה זו ותוספת זו אני מקבל על עצמי ועל יורשי אחרי להיפרע מכל מיטב הנכסים והקניינים שיש לי תחת השמים שקניתיים ושעתיד אני לקנות, נכסים שיש להם אחריות (נדל"ן) ושארין להם אחריות (מטלטלין) כולם יהיו אחראים וערבים לפרוע מהם כתובה זו, נדוניה זו ותוספת זו ואפילו מהגלימה שעל כתפי בחיי ולאחר חיי מעתה ועד עולם ואחריות וחומר שטר כתובה זו, נדוניה זו ותוספת זו, קבל עליו החתן המהולל (שם ושם אביו) כחומר כל שטרי כתובות ותוספות שנוהגות בבנות ישראל העשויות כדרך חכמים (בגמירות דעת ובכוונה מלאה), (לא ניתן לביטול) וקבלנו קנין מהחתן המהולל (שם החתן ואביו), חתן זה למרת (שם הכלה ואביה), במורה זו על כל מה שכתוב ומפורש למעלה בכלי שכשר לקנות בו (=קנין וסדר) והכל שריר ובריר וקיים. נאום (שם העד הראשון ושם אביו), עד נאום (שם העד השני ושם אביו), עד גם אני החתן מודה על כל הנ"ל ובאתי על החתום יום הנ"ל (שם החתן ושם אביו)."

6. חובות האיש כלפי אשתו בסיום הנישואין על פי הכתובה

כעת נבהיר למה מתייחס הסכום לו התחייב החתן בכתובה. זהו המקום להרחיב בדבר קבוצות החיובים מהם מורכבים דמי הכתובה:

6.1 עיקר הכתובה: חכמים תיקנו לאישה עיקר כתובה (200 זוזים, כאשר מדובר בנישואים

ראשוניים ו-100 זוזים כאשר מדובר בנישואים שניים) "כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה"⁹. על כמה עומד סכום זה כיום? באשר לשערך הסכום והתאמת שוויו להיום, הדעות חלוקות. לפי גישת הפוסקים המחמירה (הרואה בכתובה חיוב מן התורה) הסכום בכתובה אמור לשקף ערך של 960 גרם כסף טהור (גישה זו אומצה אף בבית הדין הרבני הגדול). הרב אליהו בר שלום חקר בעניין זה, ושיערך את דעות הפוסקים באשר לשווי ערכו של הכסף (נכון לשנת תשנ"ד-1994) והגיע

⁹ גמרא, יבמות, פט, א,

לכך שסכום הכתובה נע לדעת הפוסקים בין 65 ₪ ל- 5,000 ₪ בלבד¹⁰ (יש לצאת מנקודת הנחה שסכום זה בוודאי ונשחק שחיקה נוספת עם השנים). מכאן, ששווי עיקר הכתובה הוא נמוך ומגוחך ואינו משרת את מטרתו העיקרית - הרתעת הבעל מפני גירושים פזיזים באמצעות מעין סנקציה כלכלית. בוודאי שהסכום לא מספיק לכלכלה של האישה למשך שנה שלמה. לכן, "נוקקו חכמי הדורות בקהילות ישראל השונות להתמודד עם המטרה החשובה שלא תהיה קלה בעיני בעלה לגרשה, בדרך של תוספת קבועה לכתובה"¹¹.

6.2. תוספת כתובה: הסכום שהחתן מוסיף על עיקר הכתובה. באשכנז הנהיגו להוסיף תוספת של 200 זקוקים ובפולין סכום של מאה ליטרין¹². במדינת ישראל תיקנה הרבנות הראשית בשנת תשי"ד תוספת כתובה בסך של לפחות 200 ל"י לנישואים ראשונים ו- 100 ל"י לנישואים שניים¹³. שוויים של סכומים אלו נכון להיום זעום, ולא מרתיע אף הוא. לכן, בפועל, גם תוספת הכתובה הפכה לאות מתה. מאחר וערכם הנומינלי של עיקר הכתובה ותוספת הכתובה מצומקים, על הרב רושם הנישואים לעמוד על המשמר ולדאוג לכך שהחתן יוסיף תוספת כתובה הולמת¹⁴. המנהג שפשט כיום הוא לקבוע תוספת כתובה של כמה אלפי שקלים בכפולות המספר 18 (ח"י) ולהצמידה למדד. אם כי יש הקובעים תוספת הכתובה בשיעור "מסוים" בלבד, ללא פירוט.

6.3. נדוניה: הנדוניה היא נכסים או כספים שהכלה או הוריה נתנו לצורך הנישואין. נכסים אלו עוברים לרשות החתן ומכונים נכסי צאן ברזל. החתן מחויב להשיב את ערכם לכלה בבוא העת. הוא זה שייחנה מפירות נכסים אלו, והוא זה שישפוג את הירידה בערכם (במידה וערכם אכן ירד). במידה והבעל מבקש שהרכוש יישאר בבעלות האישה ייחשבו הנכסים כנכסי מלוג.

6.4. תוספת נדוניה: סכום נוסף עליו מתחייב החתן. מאחר ועל פי המנהג הוא רשאי לסחור בנכסי הנדוניה הוא מקבל על עצמו כנגד שווי הנדוניה - אחריות נוספת.

לסיכום, דמי הכתובה מהווים את הסך הכולל של ארבע קבוצות החיובים יחד, אך יש לקבוע את החיוב הספציפי בכל קבוצה בנפרד. כאשר חיוב הבעל בדמי הכתובה, אך לא פרע את חובו הוא צפוי על פי חלק מן הפוסקים להמשיך לחוב במזונותיה של האישה¹⁵.

7. היכן ניתן להגיש תביעה למימוש דמי הכתובה?

7.1. סמכות בית הדין - הלכה פסוקה היא שהכתובה הנה בסמכותו הייחודית של בית הדין הרבני. המונח "ענייני נישואין וגירושין" כמשמעותם בסעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים¹⁶ זכה לפירוש רחב והוא כולל את מכלול הזכויות והחובות הנובעות ממעמד הנישואים. כלומר כל

¹⁰ הרב רצון ערוסי, משפט הכתובה בימינו הלכה למעשה, "שערי צדק" בהוצאת מכון משה כרך ט' בעמ' 156, 157.

¹¹ ראה ה"ש 10 בעמ' 158

¹² שם,

¹³ שם, שם

¹⁴ שם, בעמ' 159

¹⁵ תיק מס' 055577555-21-1 (ניתן ביום 5.12.04).

¹⁶ חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953

תביעה כספית הנובעת ממעמד הנישואים לרבות תביעת הכתובה מצויה בסמכותו הייחודית של בית-הדין¹⁷.

7.2 סמכות בית המשפט לענייני משפחה - סעיף 13 (א) לחוק יחסי ממון קובע כי חוק יחסי ממון אינו בא לשנות מסמכות שיפוטם של בתי הדין. עם זאת, הסמכות לדון בתביעת אלמנה, המבוססת על זכותה לכתובה, תתברר במסגרת הליך לפי חוק הירושה בבית המשפט למשפחה¹⁸, אלא אם כן הסכימו הצדדים בכתב לסמכות בית הדין הדתי¹⁹.

7.3 הדין- הלכה מושרשת היא כי מאחר ומוסד הכתובה מקורו בדין הדתי, על דיון בענייני כתובה יחילו בית הדין ובית המשפט האזרחי את המשפט העברי²⁰.

8. אימתי תיחשב הכתובה למוגזמת?

כאמור, מאחר וסכום "עיקר הכתובה" אין בו כדי למלא אחר תכליתה של הכתובה, מוסיפים "תוספת כתובה" שאינה קבועה ונקבעת בין הצדדים. **מה קורה כאשר סכום הכתובה הוא גבוה במיוחד?** במקרים אלה מנסים גברים רבים להתחמק מאחריותם בטענות שונות; שהסכום שנקב הוא לשם כבוד בלבד, שהסכום הגבוה מעיד לכשעצמו על היעדר גמירת דעת, וטענה שלגבר "אין" ולכן הוא אינו יכול לעמוד בסכום הגבוה, חיובו בדמי הכתובה תרוקן אותו מכל נכסיו.

8.1 פסיקת בתי הדין הרבניים - בבתי הדין נהגו לקבוע כי סכום מוגזם הכתוב בכתובה, מהווה סכום של כבוד בלבד, ולא ניתן לחייב בו את החתן. **בפס"ד שניתן ע"י ביה"ד הרבני (2.9.07) נקבע כי כתובה מעל לסכום של 120,000 ₪ היא כתובה מוגזמת**²¹. בית הדין קובע כי מאחר ודמי הכתובה נועדו לפרנס את האישה במשך כשנה, כתובה בסך 120,000 ₪ המשקפת סכום חודשי של 10,000 שקל לחודש למשך שנה, מהווה פרנסה ראויה לכל הדעות. בית הדין מנמק; מאחר וענייני הרכוש מוסדרים כיום בחוק יחסי ממון הקובע חלוקה שוויונית (בכפוף לחריגים), לא יתכן כי האישה תאחז את המקל משני קצותיו ובנוסף לחלקה ברכוש תקבל גם את דמי כתובתה. ומוסיף; בית המשפט יבחן אם הכתובה היא מוגזמת לפי שכלול נסיבותיו הקונקרטיות של כל מקרה, ויתחשב בין היתר ביכולת הכלכלית של האיש ובכמות הנכסים שהוכנסה ע"י כל אחד מבני הזוג לרכוש המשותף. אם האישה הכניסה דירה לנישואין וזו נרשמה על שם האיש בלבד-כתובה בסכום גבוה לא תיחשב ככתובה מוגזמת.

8.2 הפסיקה בבתי המשפט האזרחיים - כאמור, בתי המשפט האזרחיים מוסמכים לדון בכתובה-לפי חוק הירושה. **בפס"ד פלונית**²² (מפי כב' השופטת ארבל ובהסכמת כב' השופטת פרוקצ'יה) בית המשפט מעדיף שלא לנקוט עמדה בסוגיית הכתובה המוגזמת ומשאירה בצריך עיון. נקבע כי נקיטת סכום עתק בכתובה (במקרה זה הועמד סכום הכתובה על 3 מיליון ₪) אין בה כדי להעיד בהכרח על היעדר גמירת דעת. החתן חותם על שטר הכתובה המוקרא לו ולמוזמנים במעמד החופה ובכך מעיד על גמירת דעת חיצונית. לכן, גם אם הבעל בשיחות פרטיות ציין כי

¹⁷ בג"צ 9858/07 פלוני נ' ביה"ד הגדול ואח' [פורסם באתר פסקדין].

¹⁸ סעיף 148 וסעיף 151 לחוק הירושה

¹⁹ סעיף 155(א) לחוק הירושה

²⁰ ראה ה"ש 8 לעיל.

²¹ מסי' תיק 1687-24-1 פלוני נ' פלונית

²² ראה ה"ש 20 לעיל.

הוא רואה בכתובה התחייבות סימבולית בלבד וגם אם הוסדר הסכם ממון, אין בכך לפגוע בתוקף הכתובה (יש לציין כי הסכום הגבוה בנסיבות מקרה זה לא היה בו כדי להעיד על היעדר גמירת דעת, מאחר ודובר על אדם עשיר). לסיכום, יש להפנים כי כתובה בסך של למעלה מ-120,000 שח חשופה לסכנת הפחתה ע"י ביה"ד - הכל בהתאם לנסיבות.

9. משמעותה המשפטית של הכתובה בזמן גירושים

כמו שציינתי קודם לכן, הדין החל על הכתובה הוא הדין העברי. לפי הדין העברי, חובות האישה כלפי האישה שרירים וקיימים אלא אם כן בהתנהגות האישה במהלך הנישואים נפל דופי. אם הבעל יצליח להוכיח שהאישה בהתנהגותה גיבשה עילה לשלילת הכתובה - לא תזכה האישה בכתובתה. במידה ויקבע כי האישה הפסידה את כתובתה, לא תישלל ממנה הנדוניה, בכל מקרה וזו תושב לאישה מאחר ומדובר ברכושה שלה. בפרק זה נדון בשלושה מצבים: **א. פטור הבעל מתשלום דמי הכתובה בשל התנהגות האישה. ב. חיובו של הבעל בדמי הכתובה בשל אשמו. ג. מקרה ביניים** - בו תזכה האישה בעיקר כתובה ולא תקבל תוספת כתובה. נדון במצבים אלו אחד לאחד:

9.1 פטור הבעל מתשלום דמי הכתובה בשל התנהגות האישה - בפסק-הדין של בית הדין האזורי

ברחובות (ניתן ביום 31.10.06)²³ נקבע כי עקרונית, אישה תפסיד את כתובתה במקרים הבאים: **הראשון**, אם היא זו שפתחה את הליך הגירושין ויזמה אותם (ממש כמו פיצוי התפטרות הנשללים ממי שהתפטר בעצמו...). ואמנם, אם הבעל בהתנהגותו ובמעשיו גרם לאשתו ליזום את הגירושין (כגון במקרים בהם לא הסכים לשלום בית או עזב את הבית) יש לחייבו במלוא תשלום הכתובה. **השני**, אם הבעל טוען לחיוב בגט בטענה שהאישה "מורדת" (אישה המסרבת לקיים יחסי מין עם בעלה מכונה בהלכה "מורדת") וביה"ד נענה לתביעתו. ואמנם, לעיתים יבחר ביה"ד לתת התראה לאישה שאם לא תשוב לבעלה תפסיד כתובתה; **השלישי**, אישה תאבד כתובתה אם קיימה יחסי אישות עם גבר אחר. לפיכך, שינוי נסיבות מהותי כמו הוכחה על מעשה כיעור (מעשה מכוער שעשתה האישה אשר יש בו כדי להעלות את החשד שהאישה קיימה יחסי אישות עם אחר שאינו בעלה, למרות שאין עדים לזנות של ממש) או בגידה לפני מתן הגט מערערים את זכות האישה לתשלום הכתובה (פס"ד של בית הדין האזורי חיפה מיום 07.05.07)²⁴. טענת האישה כי הבעל עצמו בגד בה גם כן - לא תועיל. ביה"ד לא יתחשב בבגידת הבעל ולא יענישו בחיוב תשלום הכתובה, למרות העיקרון לפיו **"לא יהא חוטא נשכר"**. ואמנם אם הוחל בהליכי גביה של דמי הכתובה ורק לאחר מכן נתגלתה בגידת האישה (במקרה והבעל בגד גם כן) - האישה לא תצטרך להשיב את הכספים שנגבו כבר מדמי הכתובה מחמת הספק.

בפסק דין של ביה"ד האזורי ת"א (ניתן ביום 17.07.07)²⁵ מוזכרים שני מקרים נוספים בהם תאבד האישה את כתובתה: **הראשון**, במצב שהוכח ע"י עדים בפני בית הדין כי מעשה הכיעור גרר לאחריו מעשה של קיום יחסי אישות עם של האישה עם גבר אחר, תאבד האישה את כתובתה. כאשר קיים ספק, ובית הדין לא השתכנע מן הראיות בפניו כי האישה אכן קיימה יחסי אישות עם

²³ מס' תיק 2897-21-1 בד"ר אזורי רחובות

²⁴ מס' תיק 6830-29-1 פלוני נ' פלונית

²⁵ מס' תיק 5904-21-1

גבר אחר- לא תישלל ממנה כתובתה, מאחר ואין במעשה כיעור כשלעצמו לשלול כתובה. **השני**, כאשר האישה "עוברת על דת משה" (אישה המביאה את בעלה בידועין לעבור את מצוות הדת. על פי המשפט העברי אישה תצא בלא כתובה רק במקרים חמורים של הכשלת הבעל באיסורים כגון האכלתו באוכל לא כשר או עבירה על עבירות שהעונש עליהן הוא מות בניה (הרא"ש בתשובה סי' ט)) או "עוברת על דת יהודית" (אישה העוברת על מנהגי הצניעות ונוהגת בדרך של פריצות באופן שלא ניתן לדרוש מן הבעל לחיות עמה) תאבד את כתובתה רק לאחר שניתנה לה התראה ולא חזרה בה ממעשיה.

יש להדגיש כי בגידה או אשמו היחסי של בן הזוג בפירוק הנישואין לא ישפיעו על זכויותיו של בן הזוג ברכוש המשותף, קרי על איזון המשאבים וחלוקת הרכוש לפי חוק יחסי ממון.²⁶

9.2. חיובו של הבעל בדמי הכתובה בשל אשמו²⁷ - עקרונית יחויב הבעל בדמי הכתובה במקרים הבאים: **הראשון**, אם הבעל דורש להתגרש מאשתו מסיבה שאינה מוצדקת; **השני**, אם שני הצדדים מעוניינים להתגרש אך לאישה ראיות שהאיש הוא הגורם לגירושין (כגון במקרים שהבעל הוא ה"מורד" או במקרה והוא חי עם אישה אחרת או במקרים והפניה לאישה לשם שלום בית לא נעשתה "יפה" כך, שאם הבעל היה דורש את שלום הבית בצורה אחרת-האישה הייתה נענית).

9.3. מקרה בנינים-חיובו של הבעל בעיקר כתובה בלבד - כאשר שני הצדדים מעוניינים בגט ובאף צד לא דבק "אשם" בגירושין. ביה"ד רואה את שני הצדדים כ"מורדים" והאישה תקבל את עיקר כתובתה ותפסיד את תוספת הכתובה מחמת הספק.

לסיכום, זכאותה של האישה לכתובה על פי הדין העברי מותנית בהתנהגותה. לא תמיד תזכה האישה לכתובתה. כפי שראינו, קיימים מקרים בהם האישה תאבד את כתובתה כגון במצב של בגידה ובמצב שהאישה מסרבת לקיים יחסי אישות. יש לזכור שהאישה מאבדת את כתובתה גם במקרים שהיא זו שיזמה את הגירושים, הבעל לא הסכים לגירושים ואין לאישה ראיות שיש בהם לגבש עילת גירושים. נכון להיום, מרבית הליכי הגירושים נפתחים ע"י נשים, כך שהסיכוי שהאישה תקבל את כתובתה הוא נמוך.

10. זכותה של האישה לכתובה כאשר יש בין בני הזוג הסכם ממון

ההלכה היא שאין לראות בכתובה הסכם ממון²⁸ ולא ניתן לעקוף הסכם הממון שנערך טרם הנישואין ע"י הוספת תניות בכתובה²⁹. בית המשפט יראה בכתובה הסכם ממון אך ורק אם אושרה כהסכם ממון לפי חוק יחסי ממון. האם הסכם ממון המסדיר את ענייני הרכוש בין הצדדים שולל את הזכויות הצומחות לאישה מן הכתובה? שאלה זו נדונה **בפסק- הדין פלונית**³⁰ בו הוצגו שתי גישות לפתרונה; כבי' **השופטת ארבל** (בהסכמת כב' **השופטת פרוקצ'יה**) קבעה כי אין בעריכת הסכם ממון לכשעצמו כדי לשלול את תוקף הכתובה על ההלכה וזאת על-פי העיקרון

²⁶ בג"צ 8928/06 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול לערעורים, תק-על 2008 (4), 286.

²⁷ ראה הי"ש 20 לעיל

²⁸ עו"ד אבישי גריידי "הסכם ממון וגירושין אישור וביטול" בהוצאת שי בעמ' 78

²⁹ ראה הי"ש 3 לעיל בעמ' 304

³⁰ ראה הי"ש 20 לעיל

לפיו ויתור על הכתובה בהסכם ממון צריך שיעשה במפורש ולא במשתמע. כך, הסכם ממון בו מצויה תנית ויתור כללית אינו מצביע על כוונה מפורשת ליתור על הכתובה. בדומה, גם סעיף בהסכם הממון הקובע כי כל מחלוקת שתתגלע בקשר לרכוש תיפתר על פי ההסכם, אינה מעידה על ויתור מפורש של האישה לכתובתה. לדעת כב' השופטת ארבל מסקנה זו עולה בקנה אחד עם הוראת **סעיף 17 לחוק יחסי ממון** הקובע כי אין בחוק יחסי ממון כדי לגרוע מזכות האישה לכתובתה; כב' **השופטת נאור** חולקת בפסק-הדין הנ"ל על עמדה זו. לדעתה, גם במקרים בהם הסכם הממון נחתם טרם עריכת הנישואין והכתובה נערכה לאחריו - בזמן עריכת הנישואים, יש לראות את שני המסמכים כמסמכים שנערכו בד בבד: שניהם מבטאים את כוונת הצדדים באשר לחובות אותם מטיל קשר הנישואים ונוגעים לאותה נקודת זמן - מועד הנישואין. לפיכך, יש לבחון מה הייתה **כוונת הצדדים** בעת עריכת הסכם הממון, ויש לבחון אם כוונתם הבעל הייתה להתנות על הכתובה באמצעות עריכת ההסכם. פירוש ההסכם יוסק ממכלול הנסיבות והראיות שיוצגו לפני ביהמ"ש ומלשונו. מאחר ובאופן עקרוני לא ניתן להתנות על הוראות הכתובה, השופטת נאור סבורה כי יש להפריד בין החלקים הקוגנטיים בכתובה לבין החלקים הדיספוזיטיביים שלה. חיובי הכתובה הקוגנטיים-יחולו בכל מקרה במנותק מרצון הצדדים. לעומת זאת, החיובים הדיספוזיטיביים - קרי תוספת הכתובה - יחולו בהתייחס לרצון הצדדים ולאומד דעתם בנסיבות כל מקרה ומקרה. אם הבעל ראה בכתובה מעין "גימיק דתי" הרי שלא התכוון להחיל על עצמו חיובים מכוחה, וכוונתו הייתה שעל הצדדים יחולו הוראות הסכם הממון, והוא זה שיגבר. לדעתה, תוצאה זו עולה בקנה אחד עם חוק יחסי ממון שכן סעיף 17 לחוק אינו שולל את האפשרות להתנות על תוספת הכתובה הדיספוזיטיבית. כב' **השופט ד"ר גרמן**³¹ מבקר את עמדתה של השופטת נאור. לדעתו, התוצאה המעשית העולה מעמדתה של השופטת נאור היא כי בפועל הסכם הממון גובר על האמור בכתובה בכל מקרה, גם בהיעדר הוראה מפורשת (שכן הללו נקראים בד בבד כאמור). פרשנות זו מרחיקת לכת ומרוקנת את סעיף 17 מתוכנו שכן היא מביאה לידי גריעת זכויותיה של האישה מן הכתובה במסגרת הדיון ברכוש בניגוד לסעיף 17 לחוק יחסי ממון. צמצומו של הסעיף כך שיחול על עיקר כתובה בלבד ראוי שיעשה ע"י המחוקק. כב' השופט גרמן חוזר ומבהיר בפסק דינו כי הויתור על הכתובה צריך שיעשה במפורש ולא במשתמע. אין לערוך אבחנה בין עיקר הכתובה לתוספת הכתובה ויש להתייחס אליהם כמקשה אחת ולהחיל עליהם את אותו הדין. רצון הצדדים יילקח בחשבון רק כאשר הצדדים התנו על הכתובה במפורש. במילא כיום, מוותרת האישה לרוב במהלך המו"מ לקבלת גט על דמי הכתובה, וכלשון כב' השופט גרמן:

"האמת ניתנת להאמר, שברובם המכריע של הסכמי הגירושין המובאים לאישור בבית המשפט, אם לא בכלום, מוותרת האישה על כתובתה, עם סדור הגט, שכן הסכם הממון מטמיע בתוכו את חיוב הכתובה"³².

לסיכום, ההלכה הנוהגת היא שויתור על הכתובה צריך להיעשות בהסכם הממון במפורש ולא במשתמע. הכלל נוהג גם בענייני מזונות ומאחר והראציונלים העומדים בבסיסם של דמי המזונות ודמי הכתובה דומים (שיקום האישה לאחר פירוד³³). ניתן להקיש את החלתו כאשר מדובר בדמי

³¹ תמ"ש (תל-אביב יפו) 020433/03 ש' נ' ר', תק-מש 2008(1) 282

³² ראה ה"ש 31 לעיל וההפניות שם

³³ שם,

כתובה במסגרת ענייני ירושה. כשם שנקבע שהיתור על דמי מזונות צריך להיעשות במפורש בהסכם הגירושין, ויתור על דמי הכתובה אף הוא צריך להיעשות במפורש.

11. משמעותה המשפטית של הכתובה במות הבעל

ההלכה היא כי לא ניתן להתנות על הכתובה על-ידי עריכת צוואה³⁴. חוק הירושה³⁵ קובע כי אינו בא לפגוע בזכויות הנובעות מקשר האישות- ומכאן שאינו פוגע בזכויות הנובעות מן הכתובה. אדרבא, חוק הירושה³⁶ מגן על חוב הכתובה וקובע לו עדיפות על יתר חובות העיזבון יחד עם החובות השווים לו מבחינת סדר הפירעון (חובות שהותיר המוריש ולא התבטלו במותו), אך זאת עד "סכום סביר"³⁷ בלבד. ההפרש (חוב הכתובה מעבר ל"סכום סביר") אף הוא זוכה לעדיפות אך בדרגה אחת נמוכה יותר בסדר הפירעון³⁸. לעניין השאלה מהו "סכום סביר" קיימות גישות שונות, ולא זה המקום לדון בהם. מכאן, שההתייחסות לכתובה היא כאל שטר חוב לכל דבר ועניין.

11.1. ירושה על פי דין

חוק הירושה הכיר בזכותה של האלמנה לכתובה ובזכותה לרשת את בעלה על פי דין (כאשר אין צוואה). דמי הכתובה אינם מהווים תחליף לזכות לירושה. עם זאת, קבע המחוקק כי יש לקזז את דמי הכתובה מחלקה של האלמנה בעיזבון³⁹. הנפקות היא שכאשר שווי דמי הכתובה נמוך משווי הירושה, ינוכו דמי הכתובה מחלקה של האלמנה בעיזבון, וכאשר שווי דמי הכתובה גבוה משווי הירושה עפ"י דין – האלמנה תוכל לבחור אם לממש את חוב הכתובה או את חלקה בעיזבון לפי הערך הגבוה ביותר^{40, 41}. לדעת כבי' השופט גייפמן, בענייני ירושה יחול המשפט האזרחי - חוק הירושה - ולא יזדקקו לפנות לדין העברי⁴². מכאן, שיש לדחות טענה בדבר תקנת טוליטולא⁴³ (תקנה לפיה כאשר דמי הכתובה גבוהים מערך מחצית מהעיזבון, עומדת ליורשים הזכות לסלק את האלמנה מתשלום יתר דמי הכתובה, כך שחלקה יגיע לכדי מחצית מהעיזבון בלבד) שמקורה בדין העברי על הירושה.

11.2. זכותה של האישה לכתובתה במקרה והבעל הותיר צוואה

האם צוואה שנערכה לאחר הנישואים מביעה את רצון המצווה באשר להסדרת חלוקת הרכוש בין הצדדים ובכך מייטרת את הכתובה? בפס"ד פלונית⁴⁴ נקבע להלכה (מפי כבי' השופטת

³⁴ 293/7 פילוסוף נ' "תעוז" קופת תגמולים פ"ד כז (2) 535, 541

³⁵ סעיף 148 לחוק הירושה

³⁶ סעיף 104 לחוק הירושה

³⁷ סעיף 104 (א)(3) לחוק הירושה

³⁸ סעיף 104 (א)(4) לחוק הירושה

³⁹ סעיף 11 (ג) לחוק הירושה

⁴⁰ סעיף 11 (ג) ו- 104 (א) לחוק הירושה

⁴¹ ראה ה"ש 5 לעיל

⁴² ראה ה"ש 41 לעיל

⁴³ בנציון שרשבסקי, דיני משפחה (מהדורה רביעית מורחבת), עמ' 249.

⁴⁴ ראה ה"ש 4 לעיל

ארבל ובהסכמת כב' השופטת פרוקצ'יה) כי תשובה לשאלה זו תינתן בהתייחס לשני שלבים: יש לבחון בשלב ראשון את זכותה האינהרנטית של האישה לקבל את הכתובה, קרי אם האישה זכאית לכתובה. לא ניתן לעקוף זכות זו באמצעות צוואה. אם אינה זכאית לכתובתה, יש לקיים את הצוואה כפי שהיא.

כב' השופטת ארבל דנה תחילה בזכאותה של האישה לכתובה על פי הדין העברי. לפי הדין העברי⁴⁵, כאשר נערכת צוואה לאחר עריכת הכתובה, תאבד האישה את זכותה לגבות את הכתובה (מנכסים שהיו בבעלות הבעל המוריש עד לעריכת הצוואה) אם התקיימו שני תנאים במצטבר: הראשון, שמצבת הנכסים אותה הוריש המוריש לילדיו כוללת לפחות נכס אחד אותו הוריש המוריש לאשתו; השני, ידיעת האישה על הצוואה והבעת הסכמה שבשתיקה עם הוראותיה. שתיקתה של האישה מעידה על רצונה וגמירות דעתה כי יש לקיים את הצוואה כלשונה כפי שציווה בעלה, כך שלא ייפגע חלקם של ילדיו בירושה. נקודת המוצא היא כי עתידה של האישה נלקח בחשבון ע"י בעלה המצווה בעריכת הצוואה בכך שהותיר לה נכס. ואמנם חז"ל לקחו בחשבון כי ייתכן והבעל בהסתמך על תנאים אלו יתחמק מחובו על פי הכתובה באמצעות הורשת נכס לאשתו בצוואה.

כדי למנוע סיטואציה כזו קבעו חז"ל סינג לכלל; אם הבעל המצווה התכוון בעריכת הצוואה לנשל את אשתו מהכתובה בהורשת הנכס, לא תאבד האישה את כתובתה. מכאן, שכאשר נערכה צוואה לאחר עריכת הכתובה יבחן בית המשפט את נסיבות עריכת הצוואה ויסיק אם המוריש הותיר את הנכס בצוואה לאשתו מתוך כוונה כנה או שהתכוון למעשה לנשלה מכתובתה⁴⁶. גם אם התקיימו התנאים, לא תאבד האישה את כתובתה לחלוטין והיא תוכל לגבותה מנכסים שצבר הבעל לאחר עריכת הצוואה. בית המשפט יבחן האם פרק הזמן שעבר בין עריכת הצוואה למות הבעל-המצווה הוא ארוך מספיק לצבירת נכסים נוספים.

ניתן לפתור את בעיית הצוואה המאוחרת לכתובה גם בדרך אזורחית. כב' השופט גייפמן⁴⁷ מעדיף בסוגיה זו להחיל את הוראת סעיף 11(ג) לחוק הירושה (הקובעת כי דמי הכתובה ינוכו מהעזבונו) גם על ירושה לפי צוואה. לדעתו, למרות שהוראה זו מצויה בפרק הדין בירושה עפ"י דין, ניתן להחילה בדרך של התאמה שיפוטית, כל עוד לא יוכח שכוונת הבעל המצווה הייתה לכלול בצוואה את דמי הכתובה בנוסף.

לסיכום, סוגיית הצוואה המאוחרת לכתובה מערבת את הדין העברי, החל על הכתובה, ואת הדין האזורחי החל על הירושה. אך היכן מסתיים הדין העברי ומתחיל הדין האזורחי? הגבול אינו ברור. על פי שתי מערכות המשפט, הזכאות לדמי הכתובה קשורה פעמים רבות בקשר אמיץ לזכות הירושה, ולא ניתן לקבוע את דין הכתובה במנותק מדין הצוואה. אמנם דין הכתובה-הוא הדין העברי, אך כיצד יש לנהוג כאשר הדין העברי קובע כי כדי לבחון את הזכאות לכתובה יש לפנות ללשון הצוואה ולנסיבות עריכתה? האם ההפניה תקיפה? לדעת כב' השופטת ארבל, הפניה כזו

⁴⁵ שולחן ערוך, אבן העזר סימן ק"ו

⁴⁶ פתחי חושן, בעמ' רפ"ו

⁴⁷ ראה ה"ש 41 לעיל

תהיה תקיפה. לדעת כב' השופט גייפמן, כאשר הדין העברי מפנה לצוואה ולנסיבות עריכתה אין להזדקק להפניה ויש להחיל את הדין האזרחי קרי, חוק הירושה.

12. כיצד גובים את דמי הכתובה?

12.1 גביית דמי הכתובה כאשר התביעה לדמי הכתובה הוגשה בבית-הדין הרבני והתביעה

לרכוש הוגשה בבית המשפט לענייני משפחה - כפי שראינו לעיל, לבית הדין הרבני סמכות לדון בכתובה מכח סמכותו הייחודית (במידה ולא מדובר בזכות הנובעת מהירושה). כאשר סוגיית הרכוש מכח חוק יחסי ממון נידונה בבית המשפט לענייני משפחה ובית הדין דן בעניין הכתובה קיים פיצול בין הערכאות. **כיצד ינהג בית הדין בנואו לפסוק את דמי הכתובה? האם יתחשב בכך שסוגיית הרכוש נידונה בבית המשפט לענייני משפחה?** בית הדין פוסק כי לא יורה על בצוע מעשי של תשלום דמי הכתובה עד שיושלם ההליך המשפטי בבית המשפט לענייני משפחה בעניין הרכוש מכמה טעמים⁴⁸: פיצול הדיונים עלול להביא לידי עיוות דין; בית הדין מחויב לדין תורה ובית המשפט מחויב לחוק האזרחי, ובשתי הערכאות מתקיימים סדרי דין ודיני ראיות שונים. הפיצול בין הערכאות מקים חשש של עריכת "פורום שופינג" ושקילת שיקולי נוחיות- התובעת תוכל לבחור באיזו ערכאה להגיש את התביעה בהתאם לדין שיוחל בכל אחת מהערכאות על עניינה לפי האינטרסים שלה; חשש לגבייה כפולה של דמי הכתובה, הן במסגרת הליך איזון המשאבים בבית המשפט לענייני משפחה, והן במסגרת הדיון בכתובה בבית הדין; בית הדין נוהג על פי ההלכה לפיה יש לעכב הליכי הוצאה לפועל עד לביורור טענת הבעל כי דמי הכתובה שולמו במסגרת חלוקת הרכוש בבית המשפט לענייני משפחה. מטעמים אלה, קובע בית הדין כי החלטתו בעניין הכתובה תיעשה בשני שלבים: בשלב הראשון בית- הדין יקבע עקרונית האם קיים חיוב בכתובה. בשלב השני בית הדין יקבע באשר לביצוע מעשי של החשבון לאחר דיון נוסף שיתקיים בבית הדין.

12.2 גביית דמי הכתובה כאשר התביעה לדמי הכתובה וגם התביעה לרכוש הוגשו בבית-

הדין הרבני - במצב זה לא מתקיים פיצול בין הדינים. בית הדין יחליט בשתי הסוגיות ויוכל להפעיל על הסיטואציה את הכתובה ועקרוניתה על פי הדין העברי⁴⁹.

13. סוף דבר

הכתובה מהווה את אחת מהזכויות הסוציאליות הבודדות להן זכאית האישה כתוצאה מהנישואים. על הבעל בסיום הנישואים לשלם באופן חד צדדי את דמי הכתובה להם התחייב מכח חוק. עם זאת, יש לקחת בחשבון שהמקרים בהם תזכה האישה בדמי הכתובה מועטים.

במאמר זה ראינו כי זכאותה של האישה לכתובתה היא שברירית; גובה ההתחייבות כפי שמופיע בכתובה אפסי ויש להוסיף עליו. הזכאות לכתובה מותנית בהתנהגות "נאותה" של האישה ופתיחה בהליכי גירושים מצד האישה תשלול ממנה לרוב את הכתובה. ההלכה נכון להיום היא

⁴⁸ תיק מס' 1-4979-21 (ניתן ביום 26.01.2005)

⁴⁹ ד"ר יאיר שיבר, **כתובה וחוק יחסי ממון- שני קווים מקבילים שלא יפגשו**, [פורסם באתר פסקדין]

שהסכם ממון לכשעצמו אינו שולל מן האישה את כתובתה, אך ייתכן שבעתיד תתקבל דעת המיעוט לפיה יש לקרוא את הסכם הממון בד בבד עם הכתובה. החלת גישה זו תביא במרבית המקרים להפחתת דמי הכתובה עד לכדי סך החיובים הקוגנטיים בלבד, משמע סכום זעום ההופך את הכתובה לאות מתה. בנוסף, ניתן לשלול מן האישה את דמי הכתובה לפי המשפט העברי כאשר קיימת צוואה בהתקיים תנאים מסוימים. לכך, יש להוסיף את העובדה כי במקרים רבים מוותרות נשים על כתובתן במסגרת הליכי גירושים. מכאן, שלא הרבה נשים זוכות בכתובתן.

גם אם תזכה האישה בכתובתה, כתובה בסך של למעלה מ-120,000 ₪ חשופה לסכנת הפחתה ע"י בית הדין. בנוסף, יש לזכור שזכותה של האישה לגבות את כתובתה הוגבלה כאשר הדיון ברכוש והדיון בכתובה מפוצלים בין שתי הערכאות. במצב דברים זה החיוב בפועל בדמי כתובה ייעשה אך ורק לאחר סיום הדיון בענייני רכוש.

לסיכום, יצאנו למדים שעדיף שלא לנקוט בסכום עתק או שאינו סביר במסגרת הכתובה, מהחשש כי הבעל יחויב בו. עם זאת, הסיכוי כי חיוב כלשהו בדמי הכתובה יבוצע בפועל, הוא נמוך, וזאת על-פי הקריטריונים שאוזכרו במאמר דלעיל.

*

*

*